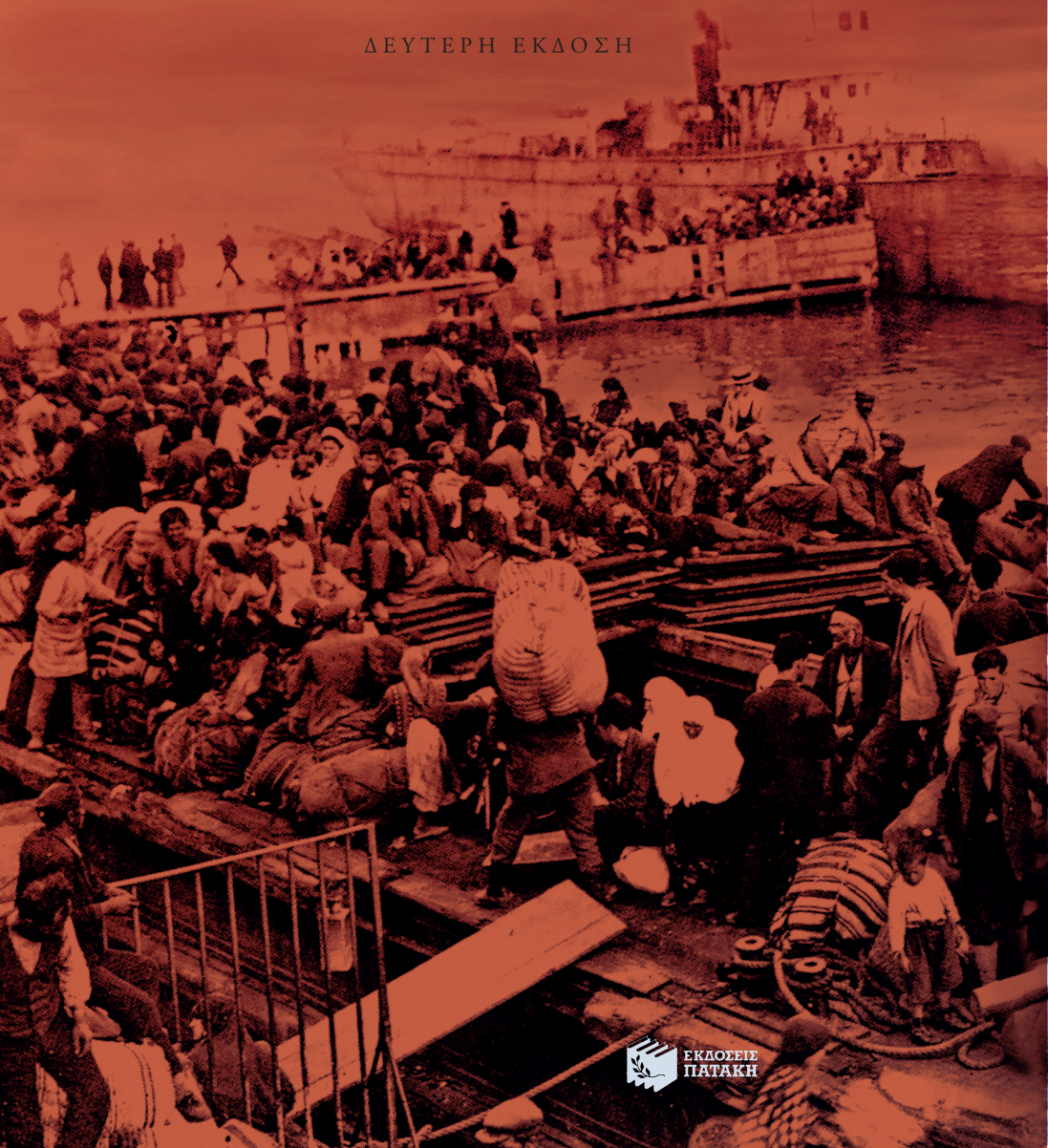

ΟΜΕΡΟ ΑΡΙΤΖΙΣ

η Σμύρνη στις φλόγες

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Η ΣΜΥΡΝΗ ΣΤΙΣ ΦΛΟΓΕΣ

ΟΜΕΡΟ ΑΡΙΤΖΙΣ

η Σμύρνη
στις φλόγες

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΙΣΠΑΝΙΚΑ
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.»

Εκδόσεις Πατάκη – Ντοκουμέντα-Βιογραφίες

Ομέρο Αρίτζις, *Η Σμύρνη στις φλόγες*

Τίτλος πρωτοτύπου: *Esmirna en llamas*

Μετάφραση: Χριστίνα Θεοδωροπούλου

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια-Διόρθωση: Ελένη Μαρτζούκου

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ-Μοντάζ: Μαρία Ποινοπούλου-Ρένεση

Copyright © Homero Aridjis, 2013

Copyright © για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2014

Πρώτη έκδοση στην ισπανική γλώσσα

από τις εκδόσεις Fondo de Cultura Económica, 2013

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Μάρτιος 2016

KET 9601 ΚΕΠ 91/16

ISBN 978-960-16-6141-4

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

*Στον πατέρα μου Νικία Θεολόγου Αριτζή,
που επέζησε από τη Μικρασιατική Καταστροφή.*

Ολάκερος ο Όλυμπος θεν' αφανιστεί,
στης Σμύρνης τους δρόμους θα κατακυλήσουν
του Ποσειδώνα τα λευκά τα μάρμαρα
και ζωντανές, βιασμένες Αφροδίτες.
Ιερός λόγος των Ελευσίνιων Μυστηρίων

Όποιος μισεί τον άνθρωπο μισεί και τους θεούς του.

*Λογισμός που ανακαλύφθηκε
σε δρόμο της Σμύρνης*

Ο μύθος δεν είναι δικός μου,
τον έμαθα από τη μητέρα μου.

Ευριπίδης

ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ της Σμύρνης ένας άντρας περιπλανιόταν δίχως λεφτά και δίχως σπίτι. Έχοντας τον χάρτη της καταδικασμένης πόλης στο μυαλό του, ένιωθε ξένος μέσα στο ίδιο του το κορμί. Ήταν μήνας Σεπτέμβρης* έτος 1922.

Η πραγματικότητα και το όνειρο δεν μπορούσαν να συνυπάρξουν στη μνήμη του, οι μέρες δεν ταίριαζαν μεταξύ τους· η απόσταση ανάμεσα στον αλλοτινό του εαυτό και στον συγκαιρινό μίκραινε στον βαθμό που, εισχωρώντας στην πόλη, εισχωρούσε στο παρελθόν του.

Παρότι οι γειτονιές τού ήταν γνώριμες, κάτι βασικό είχε αλλάξει σ' αυτές, μικρές μα σημαντικές διαφορές, ανεπαίσθητες με την πρώτη ματιά, γίνονταν πιο φανερές σαν πρόσωπο μέσα στα θραύσματα κάποιου σπασμένου καθρέφτη.

Είχε την εντύπωση ότι εκείνος που επέστρεφε στα μέρη της εφηβείας του ήταν ένας άλλος, ένας

* Αύγουστος με το παλαιό ημερολόγιο. (Σ.τ.Μ.)

άλλος μα και αυτός ο ίδιος, όπως θα έλεγε ο Ηράκλειτος ο Εφέσιος, ο φιλόσοφος που είχε επίσης πει ότι η ατραπός που ανεβαίνει είναι ίδια μ' εκείνη που κατεβαίνει.

Ο ίδιος θα μπορούσε να το παραφράσει αυτό ως εξής: Η οδός που ανεβαίνει στην ευτυχία είναι ίδια μ' εκείνη που κατεβαίνει στη δυστυχία, το μόνο βέβαιο είναι ότι, εκπατρισμένος στην ίδια μου την πατρίδα, είμαι για όλους αόρατος.

Το κορμί του τον βάραινε περισσότερο από ποτέ, αδύναμο και κακοπαθημένο, αφού τα τελευταία χρόνια στον στρατό έμοιαζε λιπόσαρκος και γέρος, ακόμη και αποκαρδιωμένος. Ωστόσο το δέρμα του ήταν απαλό, όχι μόνο επειδή ήταν νέος ακόμη, αλλά κι επειδή τα γένια του ήταν αραιά.

Καθώς προχωρούσε ανάμεσα στο ορφανό πλήθος των προσφύγων, το πρόσωπό του είχε τη δική του ιδιαιτερότητα, γιατί, όπως ο Τολστόι, πίστευε κι εκείνος ότι κάθε πρόσφυγας είναι δυστυχημένος με τον τρόπο του, ανάλογα με την αντίληψη για τη ζωή που του είχαν εμφυσήσει στην παιδική του ηλικία.

«Τότε οι ηττημένοι Έλληνες στρατιώτες άρχισαν να φτάνουν στη Σμύρνη, σκονισμένοι, ρακένδυτοι, κοιτάζοντας ίσια μπροστά σαν υπνοβάτες...» Έτσι περιέγραφε ο Τζορτζ Χόρτον, ο Αμερικανός πρόξενος, την άφιξή τους. «Ξεχύνονταν στην πόλη σαν ποτάμι και κατευθύνονταν προς την ακτή, εκεί όπου είχε αγκυροβολήσει ο ελληνικός στόλος. Σαν σιωπηλά φαντάσματα, δεν κοίταζαν ούτε δεξιά ούτε αριστερά. Κάπου κάπου κάποιος στρατιώτης, εξαντλη-

μένος, κατέρρευε στο πεζοδρόμιο ή στο κατώφλι κάποιας πόρτας».

Ο Νικίας ήξερε πως οι στρατιώτες που έβρισκαν καταφύγιο σε σπίτια και ντύνονταν με πολιτικά μπορούσαν να ξεφύγουν, όχι όμως κι εκείνοι που οι Τούρκοι αναγνώριζαν πως ήταν Έλληνες στρατιώτες από τα κουρέλια τους. Άλλοι, ευτυχείς που είχαν επιστρέψει στη Σμύρνη, απολάμβαναν με χέρια, στόμα, μύτη και μάτια την απτική, οσφρητική και οπτική πανδαισία που πρόσφερε η πόλη. Πιο πολύ χαίρονταν τη θέα της θάλασσας.

Δεν υπήρχε αμφιβολία, ήταν κι εκείνος ένας άνθρωπος της Εξόδου, ένας στρατιώτης-φυγάδας που, αφότου πολέμησε χρόνια στον ελληνοτουρκικό πόλεμο, έτρεχε προς την ακτή πανικόβλητος μαζί με χιλιάδες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία.

Γεννημένος το 1900 στα Θείρα, την πόλη των σύκων, τώρα στα χέρια των εχθρών, ήταν ένας στρατιώτης του στρατού που είχε τραπεί σε φυγή, κυνηγημένος από τους Τούρκους από την καρδιά της αρχαίας Ιωνίας μέχρι το βόρειο τμήμα της ακτής του Αιγαίου. Στον παράδεισο απ' τον οποίο είχε εκδιωχθεί δεν υπήρχαν φίδια, υπήρχαν άνθρωποι, και γι' αυτό έτρεχε άρον άρον μακριά από τις πυρπολημένες μικρασιατικές πόλεις.

Νικίας λεγόταν ο άντρας που τώρα περιπλανιόταν στην πόλη που είχε ιδρυθεί στην περιοχή του Μπαϊρακλί. Γύρω στις αρχές της πρώτης χιλιετίας ήταν αποικία των Ελλήνων, όντας αρχικά αιολικός οικισμός, ύστερα ιωνικός, ενώ στη συνέχεια ξαναχτίστη-

κε από τον Αλέξανδρο στις παρυφές του όρους Πάγος.

ΜΟΝΟΣ με τη σκιά του, ανάμεσα στα ερείπια του κάστρου, ο Νικίας είδε ξαφνικά να έρχεται από τους κάμπους του Μπουρνόβα ένας Τούρκος στρατιώτης καβάλα σ' ένα κόκκινο άλογο, κραδαινώντας ένα τουφέκι με μια ξιφολόγχη προσαρμοσμένη στην κάννη του.

Λίγο αργότερα διέκρινε ένα άσπρο άλογο να καλπάζει σηκώνοντας σκόνη. Ο αναβάτης έριχνε με το φορητό του φλογοβόλο πίδακες φωτιάς πάνω στα χαμόδεντρα, για να δοκιμάσει θαρρείς την καταστροφική του δύναμη.

Πίσω του ακολούθησε ένα μαύρο άλογο. Ο Τούρκος αξιωματικός κρατούσε στα χέρια ένα μάουζερ και είχε ένα πιστόλι λούγκερ στον ζωστήρα του. Οι τσέτες που τον περιστοίχιζαν, άγριοι και μοχθηροί, έδειχναν να ανυπομονούν να περάσουν στη δράση.

Τέλος, εμφανίστηκε ένα κίτρινο άλογο με αναβάτη έναν διοικητή ντυμένο στα μαύρα, ίδιος ο Χάρος. Ήταν από μόνος του ολόκληρο οπλοστάσιο, με πολυβόλο, χειροβομβίδες, πιστόλια και φλογοβόλο. Το φέσι του, με το πορτρέτο του Μουσταφά Κεμάλ, ήταν μια μαύρη κηλίδα.

Οι καρβαλάρηδες, καλπάζοντας με ορμή, διέσχιζαν έναν κάμπο με παπαρούνες (Papaver orientale). Τα άλικα άνθη λαμποκοπούσαν με τα τέσσερα πέταλά τους στον απογευματινό ήλιο, ανάμεσα στα λοβώδη

γαλαζοπράσινα φύλλα τους, και, αν και συνθλίβονταν κάτω από τις οπλές των αλόγων για μια στιγμή μονάχα, αμέσως ξανασηκώνονταν όρθια. Όλα αυτά ενώ η λευκή Σμύρνη τους είχε γυρισμένη την πλάτη.

«Αμαπόλα, στου αίματος το χρώμα, άλικη θεά, τόσο είσαι ναρκωμένη, που μήτε η σκιά σου κατόπι σου να 'ρθει δεν μπορεί στου ντελίριου τα πέρατα» τραγουδούσε με ένρινη φωνή ένας Τούρκος ξαπλωμένος στην άμμο.

Ούτε η αποφορά των νεκρών στρατιωτών ούτε η θέα των αλόγων που είχαν πέσει από τις γέφυρες έδειχναν να ταράζουν τους Τούρκους ιππείς, οι οποίοι αδιαφορούσαν για το ασημένιο φεγγάρι και για τον ήλιο που έπεφτε στον ορίζοντα σαν κομμένο κεφάλι.

Όμως εκείνο που εντυπωσίασε περισσότερο τον Νικία δεν ήταν η κίνηση των ζυγών του τούρκικου ιππικού που κατευθύνονταν σιωπηλά στην πόλη, μα το ότι είδε γονατιστό τον καμπανάρη της εκκλησίας του Αγίου Στεφάνου, λίγο πριν τον αποκεφαλίσει ένας Τούρκος ιππέας που έτρεχε προς το μέρος του με το σπαθί στο χέρι.

ΣΑΝ ΥΠΝΟΒΑΤΗΣ ο Νικίας περπατούσε κάτω από τις τέντες της οδού των Φράγκων. Σκεφτόταν αυτό που είχε δει πριν λίγο από το όρος Πάγος, σκεφτόταν τον θείο του τον Αριστείδη, που τον είχαν σκοτώσει οι Τούρκοι, και τον αδελφό του τον Κώστα, που είχε μείνει στα Θείρα για να έρθει αντιμέτωπος μαζί τους, με τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Οι εμπορικοί δρόμοι με τα μαγαζιά που πουλούσαν φίνα υφάσματα, ακριβά ρολόγια και σοκολατάκια εισαγωγής φάνταζαν στην ψυχική του διάθεση όχι μόνο ανάρμοστοι, μα και πρόστυχοι.

Σαν σε προαναγγελθέν όνειρο, είχαν συγκεντρωθεί εκεί άντρες και γυναίκες της πόλης με τις φασματικές τους ενδυμασίες. Προερχόμενοι από διαφορετικές συνοικίες και κοινωνικά στρώματα, αυτοί που θα τους άδραχνε ο θάνατος τέρπονταν με τα περιττά εμπορεύματα που εκτίθονταν στις βιτρίνες. Ήταν όλοι εκεί, η αφρόκρεμα του θανάτου, οι υποψήφιοι για εκτοπισμό και τα κορίτσια τα καταδικασμένα να μαγαριστούν, οι οδηγοί των τραμ και των τρένων μέχρι τον υδραυλικό, τον ξυλουργό, τον γιατρό, τη δασκάλα, την πόρνη, την ανθοπώλισσα, τον αλήτη και το κωφάλαλο κορίτσι που μιλούσε με τα χέρια: από τους εμπόρους που πουλούσαν χαλιά, σύκα, αμύγδαλα, καπνό και σταφίδες και τους άνεργους υπαλλήλους –όχι επειδή τους απέλυσαν οι εργοδότες τους, μα επειδή οι θέσεις εργασίας τους δεν υπήρχαν πια–, μέχρι τους πρόσφυγες σε τούτη τη χώρα των εμιγκρέδων. Κανένας τους δεν έδειχνε να καταλαβαίνει τη σοβαρότητα των γεγονότων, όλοι στέκονταν σαν ονειροπαρμένοι στο χείλος της αβύσσου μ' ένα χαμόγελο στα χείλη.

Από τους Σεφαραδίτες της εβραϊκής συνοικίας της Σμύρνης γνώριζε τα επίθετα, τους Αγιλάρ, τους Ντε Ζιουάν, τους Φονσέκα, τους Σάντσειζ, τους Σανταμαρία, τους Γκαλάντε και τους Ζακούτο. Έχοντας επιζήσει από τον διωγμό του 1492 και από την ισπα-

νική Ιερά Εξέταση, υποψήφιοι πλέον για επικείμενη εξορία, μιλούσαν ελληνικά, τούρκικα και λατίνιο. Το ίδιο και όσοι μόστραραν στις βιτρίνες των βιβλιοπωλείων τους τον Ηράκλειτο, τον Ηρόδοτο και τον Όμηρο, δίπλα σε μινιατούρες που απεικόνιζαν σκηνές από τη Γένεση ή πλάι σ' ένα χειρόγραφο της Αγκαντά* από τη μεσαιωνική Ισπανία.

Οι πρώην στρατιώτες (σαν τον ίδιο), οι πρόσφυγες, οι εκτοπισμένοι και οι ξεριζωμένοι τού φαίνονταν ξένοι σε τράνζιτο, πλάσματα περιπλανώμενα σε εχθρικούς δρόμους με τη θλίψη ζωγραφισμένη στο πρόσωπό τους.

«Μη γυρίσεις, σε παρακολουθούν. Σαν λοχαγός του ελληνικού στρατού που ήσουν, βρίσκεσαι σε μια λίστα με ανθρώπους που πρόκειται να σκοτώσουν. Είμαι η Καλλιόπη, η φίλη της Ευρυδίκης, συνέχισε τον δρόμο σου».

«Ποια;»

«Η Καλλιόπη».

Ο Νικίας λοξοκοίταξε την κοπέλα με το λευκό πέπλο που δούλευε στην υπηρεσία μιας οικογένειας Εγγλέζων. Το χλωμό πρόσωπό της, τα μενεξεδιά σαν πατημένα σύκα μάτια της ελάχιστα είχαν αλλάξει από την τελευταία φορά που την είχε δει.

«Πώς το έμαθε ότι γύρισα;»

* Η μία από τις δύο κύριες κατηγορίες στις οποίες διαιρείται το περιεχόμενο του Ταλμούδ. Ο όρος σημαίνει «διήγηση» και περιέχει τα υπόλοιπα, πλην των νομικών, τμήματα της ραβινικής λογοτεχνίας που διδάσκονταν στις ιουδαϊκές σχολές. (Σ.τ.Μ.)

«Σε είδε μες στο πλήθος».

«Μες στο πλήθος;»

«Απ' το παράθυρο ενός ασφαλούς δωματίου».

«Γιατί δεν ήρθε να με χαιρετήσει;»

«Σ' ακολούθησε στον δρόμο».

«Και;»

«Φοβούμενη μη σε προδώσει, δεν πλησίασε, οι Τούρκοι πράκτορες σε επιτηρούν και θα μπορούσε να σε θέσει σε κίνδυνο».

«Τόσο επικίνδυνος είμαι;»

«Δουλεύει στην παρανομία, όπως κι εγώ».

«Πού μπορεί να τη δω;»

«Στο ελληνικό κοιμητήριο. Σε μία ώρα, συμφωνείς;»

«Σε ποιο σημείο;»

«Στο μαυσωλείο της οικογένειας Ανδράκη. Πήγαινε τώρα. Μη γυρίσεις».

Η Καλλιόπη χώθηκε μες στο πλήθος.

Η αναφορά στο όνομα της Ευρυδίκης προκάλεσε στον Νικία λαχτάρα και νοσταλγία. Στα σχολικά τους χρόνια ήταν συμμαθητές και η επιθυμία να την ξαναδεί τον κατέτρεχε στη Θεσσαλία, τη Θράκη και τον Μαρμαρά. Η Σμύρνη είχε πάρει τώρα τη μορφή του προσώπου της. Θυμήθηκε τα λόγια που του είχε πει μια μέρα καθώς περπατούσαν μαζί στην κοιλάδα της Αγίας Άννας: «Έχω σκεπαστεί μ' έναν μανδύα καμωμένο από ρετάλια αρχαίων μυθολογιών. Καλυμμένη μ' αυτά τα διάσημα, προχωρώ ξυπόλυτη προς τον οπλισμένο σαν αστακό φονιά που καρδοκεί στην επόμενη γωνιά».